ПРИЙОМИ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

І. І. Радиш, учитель світової літератури Іванівської гімназії, смт Іванівка, Херсонська обл.

Мотивація навчальної діяльності учнів — одна із головних умов успішного навчально-виховного процесу. Важливим завданням учителя є формування мотивації навчання протягом уроку: на початку, в ході уроку і наприкінці. Вона сприяє засвоєнню знань, формуванню пізнавального інтересу, розвитку інтелекту та особистості учня. Урок має бути побудований так, щоб усі етапи навчально-виховної діяльності були логічно пов'язаними та емоційними. Залежно від змісту уроку вчитель організовує певний етап навчальної діяльності і формує відповідну мотивацію. На *першому етапі* вчитель забезпечує мотивацію початку роботи (первинну мотивацію). *Другий етап* — мотивація виконання роботи, підсилення первинної мотивації. *Третій етап* — мотивація завершення уроку — результативність роботи, постановка цілей на майбутнє.

Створенню мотиваційних моментів сприяє використання різноманітних форм і методів організації роботи, які враховують суб'єктивний досвід учнів щодо конкретної виучуваної теми, створення педагогічних ситуацій спілкування. Вони дозволяють кожному учневі бути ініціативними, самостійними, винахідливими.

Пропоную конкретні прийоми здійснення мотивації на різних етапах уроку, які найбільш ефективні в середніх класах.

5-й КЛАС

Тема. С. Маршак «Дванадцять місяців». Підлабузництво підлеглих і необмежена влада — головні причини спотворення характеру королеви

- Побудуйте висловлювання, розпочавши його словами: «Якби я була (був) королевою (королем)...»

Серед відповідей учнів на моїх уроках були, наприклад, такі: «Якби я був королем, зробив би так, щоб у моєму королівстві ніхто нікого не ображав; я побудував би будинки для тих, у кого немає житла; я забезпечив би їжею і одягом найбідніших; я був би справедливим...» тощо.

На наступних етапах уроку вчителю важливо не забувати про подальшу мотивацію: помилкою є зосередження тільки на змісті навчального матеріалу. Для розвитку мотивації на будь-якому етапі уроку варто дібрати цікавий матеріал, який би стимулював емоції та почуття учнів, та різноманітні прийоми та форми роботи. Цього можна досягти, використовуючи різні види діяльності: читання за особами, рольові сюжетні дидактичні ігри. Під час вивчення згаданого драматичного твору С. Маршака це може бути рольова гра «Я — королева», інсценування окремих епізодів п'єси, читання за особами. Це сприятиме пробудженню інтересу, розвиватиме комунікативні навички учнів.

Після виконання аналізу визначених епізодів твору, характеристики стосунків королеви і придворних, характеристики героїні та висновків на етапі рефлексії можна використати інтерактивний прийом «Мікрофон».

Завдання. Королеві всього 14 років. Дайте їй пораду, як своїй ровесниці. Як ви вважаєте, що їй найпотрібніше? Продовжте фразу: «Я порадив би королеві...», «Я побажав би королеві...»

Можна запропонувати і такий варіант: «Якби я був професором, то навчив би королеву...» Такі вправи не тільки логічно поєднують початок і кінець уроку, а мають і виховний вплив, і водночас допоможуть дітям перенести здобуті знання у власний життєвий досвід.

Тема. Додаткове читання. Казка Е. Т. А. Гофмана «Лускунчик та Мишачий король»

Висловлювання учнів, розпочаті словами «Якби я був різдвяним подарунком, я б...» або «Якби я був чарівником, то в різдвяну ніч...» нададуть особливого емоційного забарвлення початку уроку.

У зверненні до учнів вчитель повідомляє: «Так, усі діти чекають на Різдво чогось незвичайного. У казці, яку розповів відомий німецький письменник Ернст Теодор Амадей Гофман, йдеться

про свято Різдва, і про незвичайні подарунки, які отримали діти, і про дива, які відбулися в ту різдвяну ніч.

«Лускунчик та Мишачий король» — одна із відомих чарівних історій, розказаних Гофманом. Сюжет її виник у спілкуванні з дітьми його друга Хітцига. Гофман був бажаним гостем у цій родині. Діти чекали від письменника його незвичайних подарунків, казок, іграшок, які він робив власноруч. Як і його хрещений Дроссельмейєр, Гофман змайстрував для своїх маленьких друзів чудовий макет замка. У своїй казці він залишив без змін імена дітей. Марі Хітциг була такою самою, як і Марі Штальбаум у казці — любляча, ніжна і водночас відважна. А її брат Фріц, командир іграшкових солдатиків у казці, виріс і здобув фах архітектора, а потім навіть став президентом Берлінської академії мистецтв».

Для підсилення первинної мотивації на цьому уроці можна використати такі прийоми і форми роботи, як переказ уривків, виразне читання, перегляд уривків із мультфільму (автори Т. Ільїна, Б. Степанцев), прослуховування музичного твору («Вальс сніжинок» з балету П. Чайковського «Лускунчик»), перегляд і обговорення ілюстрацій до твору відомих художників (А. Сегур, Г. Спіріна), творчу роботу «Добери цитату з твору до ілюстрації художника», співставлення епізодів казки із творами кіномистецтва, музичного та образотворчого мистецтва.

На етапі рефлексії застосовую інтерактивний прийом «Мікрофон». Пропоную учням продовжити речення: «Я відчув...» («Мені сподобалося...», «Я мрію про...», «Було цікаво...», «Мене здивувало...» тощо).

Тема. Природа в художній літературі. М. Гоголь «Майська ніч, або Утоплена»

1. Сугестивна вправа

(*Звучить музика «Пори року» («Січень») П. Чайковського або А. Вівальді*.)

Пропоную учням згадати найяскравіші враження, пов'язані із зимою, уявити, що вони знаходяться в засніженому шкільному парку, згадати прогулянку на засніженій вулиці ввечері чи вдень, помилуватися природою, згадати яскраві деталі, свої почуття, думки...

2. Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- Поділіться своїми найяскравішими враженнями від спостереження картин природи цьогорічної зими (осені), тим, що найбільше запам'яталося. (*Учні діляться враженнями*.)
- Чи допоміг вам твір композитора уявити зимові картини? Як саме?

У процесі навчання важливо забезпечити виникнення позитивних емоцій щодо навчальної діяльності, її змісту, форм і методів реалізації. Емоційний стан дитини завжди пов'язаний із подивом, співчуттям, радістю тощо. Тому важливо до процесів сприймання, осмислення, запам'ятовування підключити глибокі внутрішні переживання особистості. Закріпленню і посиленню мотивації сприятиме розповідь учителя або підготовленої творчої групи учнів «Три митці» (про М. Гоголя, А. Куїнджі та П. Чайковського).

Учитель. М. Гоголь, російський письменник, наш земляк, народився на Полтавщині. Майстерно оспівав українську природу. Уривок «Чи знаєте ви українську ніч?» є шедевром словесного мистецтва.

Учень. (*Презентує картину А. Куїнджі «Вечір на Україні»*.) А. Куїнджі — грек за походженням, українець за народженням (м. Маріуполь), жив і працював у Петербурзі; написав сповнені урочистості й оптимізму картини української природи, розкрив її поезію і красу. Одна з його картин «Вечір на Україні» ніби перегукується з темою уривку «Чи знаєте ви українську ніч?» М. Гоголя.

П. Чайковський — російський композитор, автор музичного твору «Пори року», що складається з 12 частин (за кількістю місяців). Створив чудову музичну картину сяючої ночі.

Завдання, що передує виразному читанню

- Які спільні ознаки знаходимо у творах трьох митців?

(*Уривок із твору «Майська ніч, або Утоплена» М. Гоголя вчитель або підготовлений учень читає під музику П. Чайковського «Пори року. Травень. Сяючі ночі»*.)

Учитель. Кожен митець використовує специфічні засоби для того, щоб передати картини природи: художник — фарби, композитор — звуки, поет чи письменник — слова. Ми розглянемо словесні засоби художньої виразності, які називають тропами: епітети, порівняння, метафори.

На цьому етапі уроку можна використати різноманітні методи, форми, прийоми роботи

(коментоване читання, аналіз тексту, пояснення, міні-дослідження, робота в парах, заповнення таблиці «Художні засоби у творі “Майська ніч, або Утоплена”»).

Поєднати здобуті знання і життєвий досвід учнів допоможе вправа «Незакінчене речення» на завершальному етапі уроку: «Мене здивувало...» (рефлексія настрою та емоційного стану), «Я дізнався...» (рефлексія навчального матеріалу), «Я навчився...» або «Я розібрався...» (рефлексія діяльності) та домашнє завдання — намалювати ілюстрацію до твору М. Гоголя, дібрати цитату для підпису власного малюнка, аргументувати вибір.

6-й КЛАС

Тема. Ч. Діккенс «Різдвяна пісня у прозі»

Розпочинає урок інтерактивний прийом «Мікрофон».

Учні продовжують речення «Від свята Різдва я чекаю...» (розповідають про канікули, святкові ранки, веселі розваги, дарунки, солодощі). Ця вправа пов’язує навчальний матеріал з особистим досвідом кожної дитини, впливає на їхні почуття, емоції.

Учитель пояснює значення слова «Різдво» і значення свята — народження Ісуса Христа, Сина Божого, Спасителя людства, а також зміст цього свята. Пропонує розкрити духовне значення Різдва для кожної людини, ознайомившись із пригодами головного героя твору Ч. Діккенса «Різдвяна пісні у прозі».

Після опитування за змістом першої частини твору «Що? Де? Коли?» проводять низку вправ, що підсилюють і закріплюють мотивацію учнів: міні-дослідження тексту в групах або в парах (з метою характеристики героя: *1-ша група* — авторська характеристика; *2-га група* — ставлення оточення до героя; *3-тя група* — художні засоби, які використовує автор для характеристики героя), коментоване читання, презентація роботи груп, «читання з передбаченням» уривку «Дух Марлі приходить до Скруджа».

Ефективним прийомом наприкінці уроку є рефлексивна творча вправа «Сенкан», що допоможе виділити головне в характері персонажа, навчить лаконічно, точно, влучно висловлювати своє ставлення до героя.

Скрудж
Безсердечний, скупий
Загрібає, хапає, вимагає
Не любить різдвяні свята
Страхітливий мороз лютує в душі
Грішник

Логічним продовженням цієї роботи наступного уроку після аналізу змін, які відбулися в характері Скруджа після мандрівок в часі і просторі, буде складання сенкана «Скрудж після подорожі з духами»:

Скрудж
Розумний, добрий
Допомагає, підтримує, радіє
Став добрим господарем, другом
Відзначає різдвяні свята добрими справами
Щасливий

Після порівняння інформації, що міститься у двох сенканах, логічним є запитання про те, що ж допомогло Скруджеві змінитися. Сам Дух Різдва прийшов до нього. Ця фантастична подорож змусила героя переосмислити своє існування, розтопила лід у душі і сповнила життя старого новим, духовним змістом.

Для активізації мотивів, що виникли на попередньому занятті, наступний урок (за темою «Подорож Скруджа різдвяної ночі в часі і просторі як можливість осягнути своє життя») починаю вправою «Продовж речення». Пропоную початок: «Якби я мав можливість подорожувати в часі і просторі...»

Посилять мотив орієнтації на попередню діяльність такі види роботи, як складання «Карти подорожі Скруджа», обговорення учнівських ілюстрацій до твору «Скрудж до зустрічі з духами» та «Скрудж після зустрічі з духами», рольова гра «Два Скруджі».

Тема. Д. Дефо «Робінзон Крузо»

Сугестивна вправа

(*Звучить музика А. Раміреса «Кайворонок»*.)

Учитель пропонує учням уявити, що вони перебувають у далекій мандрівці, а потім продовжити речення «Якби я був мандрівником, я вирушив би...»

Тема. Людина в життєвих випробуваннях. Ж. Верн — автор роману «П’ятнадцятирічний капітан»

Учитель у своєму зверненні говорить: «Життя письменників Д. Дефо, Ж. Верна, Джека Лондона, Ш. Петефі, Р. Стівенсона є зразком уміння

долати життєві перешкоди, складні обставини, служити людям, працювати, досягати мети. Герої їхніх творів теж пройшли випробування, яке потребувало від них неабиякого напруження духовних і фізичних сил. Вони боролись: не тільки за своє життя, але й за життя своїх друзів, заради високої мети. Це і є подвиг».

Вправа «Хто він?» посилює мотив здивування, зацікавленості.

Пропоновані завдання

- Він був сином найчеснішого з нотаріусів, одним із кращих учнів правничого ліцею. Географ, математик, біолог, лінгвіст, хімік, астроном. Ці науки він опанував досконало. Але й це ще не все.
- Він зробив так, що школярі полюбили географію.
- Передбачив появу підводного човна, вертольота, комп'ютера, ксерокса, факса.
- Передбачив подорож людей на Місяць, космічні подорожі та спуск в надра землі.
- Він — засновник науково-фантастичної літератури.
- Хто він?

Після опрацювання біографії письменника учні отримують проблемне завдання.

- На думку Гіслена де Дісбаха, герої Ж. Верна готові ризикувати життям, щоб урятувати іншого. Чи можна життя самого письменника назвати подвигом? Які вчинки Ж. Верна можна віднести до категорії подвигу? (*Щоб дати читачам правдиву інформацію, письменник годинами просиджував у бібліотеках, розшукуючи потрібну інформацію, створив жанр наукового роману, поставив велику мету — описати земну кулю та поширювати наукові знання, став справжнім енциклопедистом, передбачив у своїх торах майбутні наукові винаходи, зацікавив школярів географією, боровся з соціальними та екологічними злочинами, створив галерею образів благородних, сміливих героїв.*)

Під час виконання цікавих завдань виникає додаткова мотивація за умови, якщо учень усвідомлює й розуміє спосіб своєї діяльності. Дитина дістане задоволення від самого процесу навчання. Це перегляд фрагментів кінофільму «П'ятнадцятирічний капітан» із наступним обміном враженнями від прочитаного і побаченого, порівняльний аналіз літературного твору та твору кіномистецтва, складання «Анкети героя» (Діка Сенда), міні-дослідження «Чому автор назвав героя Геркулесом?», складання карти подорожі «Пілігрим», переказ від імені героя «Як я був Мганнгою». За твором Д. Дефо «Робінзон Крузо» учні складають хронологічну таблицю перебування героя на безлюдному острові та таблицю «Робінзон долає труднощі й перешкоди».

Робінзон долає труднощі й перешкоди

Перешкоди	Способи подолання
Немає засобів для існування	Перевозить речі з розбитого корабля
Немає житла	Будує житло
Розпач із приводу самотності	Розмірковує над своїм становищем, намагаючись втішити сам себе
Нестача найпотрібніших речей	Майструє меблі, виготовляє деякі знаряддя праці (точило, лопату), винаходить способи виконувати деякі трудові процеси, виявляє терпіння і ретельність в роботі
Хвороба	Замислюється про своє колишнє «огидне» життя і знаходить ліки для душі — Біблію
Невпевненість у майбутньому	Обстежує острів, знаходить овочі, виноград, вчиться заготовляти плоди, вирощувати пшеницю
Відсутність побутових речей. Нестача хліба та інших звичних харчів	Плете кошики, виготовляє глиняний посуд. Розводить кіз. Виготовляє одяг. Вчиться пекти хліб, варити суп, пекти пудинги, коржики
Відсутність надії на визволення	Суворо розподіляє свій час, на перше місце ставить читання Святого письма. Навчився радіти і дякувати Богові за все, що має

7-й КЛАС

Тема. В. Скотт. Роман «Айвенго»

Сугестивна вправа

(*Звучить староанглійська мелодія.*)

Учитель пропонує учням перенестися в середньовічну Англію. Читає опис місцевості, у якій відбуваються події роману.

Наступний етап роботи — «читання з передбаченням» уривків «Вечеря у Седріка Сакса» та «Турнір в Ашбі».

Запитання

1. Хто цей пілігрим, який сидить серед простолюдинів на самому кінці столу? Ось він поступився місцем євреєві, якого зневажають навіть полонені. Він дав йому зігрітися біля вогню і поставив перед ним миску з їжею...
2. Хто цей лицар, на щиті якого зображено дубок, вирваний із корінням, і напис «Позбавлений спадщини»?

(*Учні заповнюють анкету героя Айвенго.*)

Тема. Р. М. Рільке і Україна. «Пісня про правду»

Застосовую прийом «Здивуй!», пропонуючи вгадати, про кого йдеться.

Пропоновані завдання

- Австрієць за національністю. Народився у місті Прага в Чехії. Проживав у Берліні, Гамбурзі, Бремені (Німеччина), подорожував усією Європою. Помер у місті Валь-Монті на березі Женевського озера і похований там же, у Швейцарії.
- Його творчість справила значний вплив на літературне життя усієї Європи, в тому числі і на українських письменників.
- Цей поет уважав своєю духовною батьківщиною Росію.
- Хто ж він?

У ході уроку учні знайомляться з презентацією творчої групи, яка досліджувала зв'язки Р. М. Рільке з Україною за планом.

План

1. У чому Р. М. Рільке вбачав витоки історії українського народу?
2. Що найбільше вразило Р. М. Рільке на українській землі?
3. До кого з великих українців Р. М. Рільке виявляв особливий інтерес?
4. Як у творах Р. М. Рільке виявився дух України, українські характери?
5. Як перебування в Україні вплинуло на самого поета?

Учні слухають мелодію кобзи, поринають у світ української народної пісні. Наступний етап роботи на уроці — опрацювання твору «Пісня про Правду».

На етапі «Рефлексія» діти складають сенкан «Кобзар».

8-й КЛАС

Тема. Середньовічна китайська поезія. Лірика Лі Бо

Сугестивна вправа

(*Звучить музика «Лебідь» Сен-Санса або ніжна мелодія японської бамбукової флейти сякухаті.*)

Пропоную дітям уявити, що вони перебувають на березі річки. Рання осінь. Ясне небо, ласкаві промені сонця... Заходимо в річку і відчуваємо легку прохолоду осінньої води. Зовсім недалеко лілії злегка колишуть хвилі. Лілії такі сліпучо-білі, ніби перлини. Над головою пливуть шовкові хмари.

(*Учитель виразно читає поезію Лі Бо «Входжу в річку». Потім проводять аналіз твору із залученням історичних та біографічних відомостей. Учні складають «візитну картку» поета.*)

Забезпечення вчителем різних видів мотивації на всіх етапах уроку сприяє внутрішньому зв'язку між частинами уроку, допомагає логічно і послідовно переходити від одного виду діяльності до іншого, збагачує пам'ять, і, отже, вчителю слід ретельно продумувати розвивальні та виховні задачі уроку, які пов'язані з мотивацією діяльності школярів, бо від правильного вибору стратегії і тактики навчання залежить повноцінне засвоєння знань і всебічний розвиток інтелекту дитини та її особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алексєєва М. І.* Мотиви навчання учнів. Посібник для вчителів. — К. : Радянська школа, 1974.
2. *Андрєєва В. М., Григораш В. В.* Настільна книга педагога. — Х. : Основа, 2006.
3. *Гін В. І.* Прийоми педагогічної техніки. — Х. : Ранок, 2007.
4. *Лізинський В. М.* Прийоми і форми в навчальній діяльності. — Х. : Ранок, 2007.
5. *Наволокова Н. П.* Шляхи формування мотивації на уроці // Управління школою — 2007. — № 2.
6. *Остапенко І. В.* Формування мотивації навчальної діяльності школярів середнього шкільного віку // Зарубіжна література в школі. — 2012. — № 21.
7. *Пометун О. І., Пироженко Л. В.* Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. — К. : А. С. К., 2004.

■